

DAVID PUOL I FABRELLES



El descobriment dels rèptils el fan tots els alumnes de l'escola: els «grans» i els «petits».

L'escola rural: llarga vida o agonia?

Jordi Feu i Gelis

Quan ens preguntem pel futur de l'escola rural(1), així com ho fem pel de l'educació, o per qualsevol aspecte de la realitat social, és difícil trobar una resposta precisa i a més que sigui certa. Les ciències socials en general, i la sociologia en particular, ens adverteixen reiteradament quant difícil és preveure realitats futures o anticipar fenòmens socials. Diversos sociòlegs, historiadors i pensadors han afirmat que l'esdevenidor de qualsevol fet social depèn d'un conjunt d'accions i de processos desenvolupats per l'ésser humà(2).

Dit això, doncs, ha de quedar ben clar que el futur de l'escola rural de Catalunya o de l'Alt Empordà és una qüestió lligada a les persones que hi estan directament i indirectament implicades. L'escola rural de demà o

de la propera dècada està subjecta a les accions que emprengui d'ara en endavant la comunitat educativa, és a dir: el Departament d'Ensenyament, els ajuntaments, els consells comarcals, els sindicats i partits polítics, els pares d'alumnes, els mestres, el Secretariat d'Escola Rural, el Seminari d'Escola Rural de les comarques gironines, la Universitat (i de manera especial els Estudis de Mestre), etc.

Ara bé, tot i reconèixer que el futur de l'escola rural no és predeterminat, que és incert, i que depèn en última instància de la correlació de forces entre els agents que conformen la comunitat educativa, és que potser no ens podem atrevir a *especular* sobre l'esdevenidor d'aquesta escola? Personalment penso que sí que ho podem fer.

De fet, això és el que pretenc fer en aquest article. Em proposo imaginar què pot passar partint de tres aspectes que em fan

ésser bastant optimista: a) el nou *constructe* que darrerament s'ha elaborat entorn del medi rural; b) el nou i modest corrent migratori dels pobles rurals i semirurals(3), i c) la difusió per part dels mestres de les potencialitats pedagògiques, didàctiques i relacionals de l'escola rural.

El nou *constructe* entorn del medi rural: la revalorització del medi rural

Des de final dels anys 50(4), i amb més claredat a partir de la dècada dels 60, el món rural català i espanyol es va veure sotmès a un cert descrèdit i ridiculització per una part considerable de la població. Des d'aleshores fins pràcticament a final dels anys 70, bona part de la ciutadania va percebre el camp –i tot allò que l'envoltava– com un espai de segona categoria, com un àmbit endarrerit i allunyat de la modernitat. Parlar del món rural era referir-se a un món poc confortable, irracional i sobretot poc interessant i marginal.

Sortosament, però, des de principi dels anys 80 fins els nostres dies aquesta percepció ha anat canviant. A poc a poc, i de manera molt discreta, diferents sectors de la societat n'han parlat en clau positiva. Prova d'això, és que en els darrers anys el medi rural ha esdevingut una zona força considerada tant social com econòmicament.

«Por fortuna la concepción del medio rural como espacio marginal ha variado y la sociedad es cada vez más consciente de que dicho espacio es un elemento crucial en el funcionamiento de un ecosistema equilibrado, propiciándose su conservación y protección. Incluso a veces desde presupuestos fuertemente ideológicos buscando la conservación de los espacios primigenios»(5)

Aquesta nova consideració té a veure amb diversos i múltiples factors. Personalment penso que cal destacar la nova sensibilitat entorn dels estils de vida de la pagesia i de la ruralia, el reconeixement institucional i popular de determinades festes i tradicions, l'interès creixent per determinades formes de producció i consum precapitalistes, la positivització dels processos socialitzadors i educatius preindustrials, etc.

D'altra banda, també hi ha influït el desencantament social i humà que s'està produint en moltes ciutats. Aquesta



L'escola rural de Vilanant.

desil·lusió té a veure amb tot un seguit de fets estructurals difícils de resoldre's: augment de la taxa d'atur, creació de bosses de pobresa i de marginació, augment de la tensió i del conflicte social, etc. A banda d'això, cal considerar també el nivell d'insalubritat assolit, el grau de contaminació atmosfèrica, el soroll eixordador del carrer, etc.

Actualment és veritat que les grans ciutats continuen tenint un encant –ofereixen gran quantitat de serveis (culturals, educatius, sanitaris, esportius, etc.), gran assortit d'articles (des dels més convencionals fins als més exòtics), etc.– però això no evita un enviliment de les relacions socials. Amb certa freqüència la gent de ciutat manifesta que la seva quotidianitat es desenvolupa en mig d'unes relacions fredes, distants, i fràgils que qüestionen allò que se n'ha dit la *qualitat de vida*. Bona part d'aquestes relacions són –utilitzant el llenguatge sociològic– anòmiques(6).

Una nova i modesta tendència migratòria

Des de la dècada dels 50 i fins ben entrada la dels 70 el camp català i espanyol va patir un despoblament intens. Al llarg d'aquest període, nombroses famílies marxaren cap a la ciutat amb l'objectiu de trobar un modus

vivendi més confortable i més segur. Això va provocar que molts pobles i veïnats rurals quedessin pràcticament abandonats i alguns, fins i tot, arribessin a desaparèixer(7). Amb tot, però, des dels anys 80 fins a l'actualitat, alguns municipis(8) han aconseguit aturar la davallada de població i d'altres, fins i tot, han estat capaços d'augmentar-la.

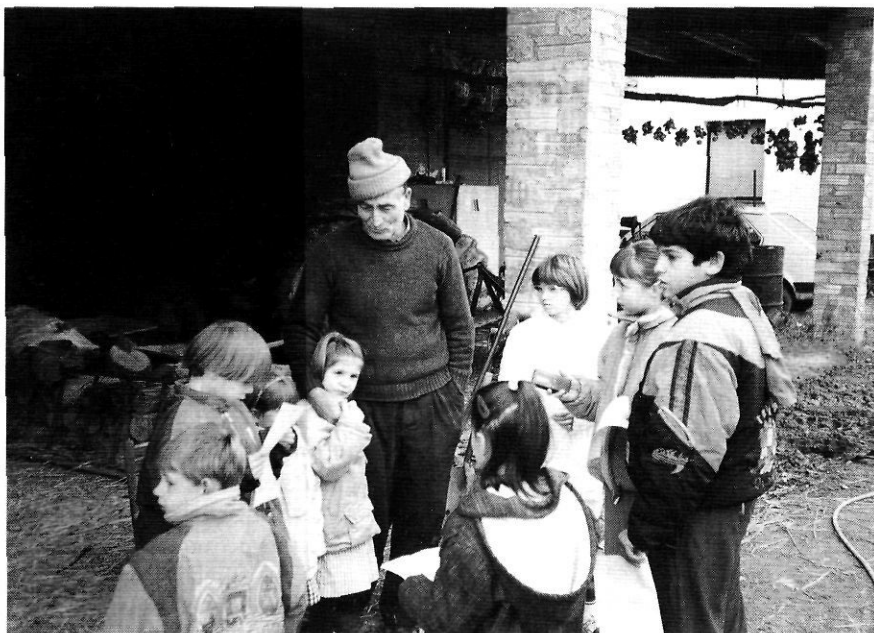
Si analitzem, per exemple, la realitat poblacional dels municipis de menys de 1.000 habitants de l'Alt Empordà(9), ens adonem que en el decurs dels anys 1986-1995, 32 municipis augmentaren els efectius de població, 6 els mantingueren, i només 19 es veieren afectats per un retrocés que en alguns casos fou gairebé insignificant.

És cert que els pobles que augmentaren en nombre d'habitants ho feren generalment molt modestament. Tot i això, hi ha municipis, com per exemple Llers, Palau-saverdera i Vilamalla, que ho feren de manera notable (182 hab., 119 hab. i 209 hab., respectivament).

L'estabilització i el creixement demogràfic d'alguns pobles rurals i semirurals es deu, en part, al fet que s'han convertit sorprenentment en un nou espai d'immigració. Es tracta d'una immigració nova i desgraciadament poc estudiada(10).

De moment sabem que es tracta d'un fenomen migratori modest, quantitativament poc important, però amb un alt grau d'heterogeneïtat. Les primeres anàlisis ens indiquen que una part d'aquests immigrants provenen de diferents ciutats de Catalunya i de la resta de l'Estat espanyol; altres són originaris de països europeus, i la resta procedeix fonamentalment del continent africà (majoritàriament de Marroc, Senegal i Gàmbia).

Dins d'aquests grans grups, podem establir naturalment diferents subclasseficacions. Respecte als immigrants espanyols i de la resta de la comunitat observem quatre tipus d'immigrants: a) els jubilats; b) els professionals liberals, els mitjans i grans empresaris i els funcionaris de grau mitjà; c) els treballadors qualificats i semiqualficats, i, en darrer terme, d) els neorurals. Pel que fa als immigrants africans podem distingir: a) els que treballen en l'agricultura, i b) els que ho fan en la indústria. Vegeu tot seguit alguns trets distintius de cadascun d'aquests grups.



Avui la classe no la fa pas el mestre, sinó en Genís «Pascol», que fa de pagès al poble.

Immigrants provinents de diferents ciutats de Catalunya, de l'Estat espanyol i de la resta d'Europa

Jubilats. Una part dels immigrants que recentment han arribat a pobles rurals i semirurals són persones de més de 65 anys d'edat. La majoria són originaris del poble al qual retornen, tot i això, també en trobem que han nascut en diferents indrets del continent europeu. Els primers retornen al poble amb l'objectiu de passar la darrera etapa de la vida acompanyats dels molts o pocs coneguts que els queden, dels amics o familiars; també ho fan per gaudir d'un entorn que els aboca un munt de records i bones estones.

Pel que fa als jubilats «forasters» (tal com els anomenen els autòctons) s'hi instal·len generalment per tal de trobar un clima més adient a la seva salut, un entorn més tranquil, en definitiva, una millor qualitat de vida(11).

Professionals liberals; mitjans i grans empresaris, i funcionaris. Una altra tipologia d'immigrants s'aplega entorn de famílies de classe social mitjana, mitjana alta, o alta que desenvolupen llur activitat econòmica en el sector públic o privat.

Aquest col·lectiu, socialitzat majoritàriament en l'àmbit urbà, decideix anar-se'n al camp per tal de trobar un espai més reposat, un ambient més relaxat i distès. La vida quotidiana d'aquestes famílies tot sovint queda repartida en

dos àmbits: l'urbà, lloc on desenvolupen l'activitat laboral, i el rural, que és on duen a terme la resta d'activitats. Tot i això, algunes famílies es desplacen regularment a la ciutat per omplir el temps d'oci, de lleure, etc. En aquest cas, la relació que mantenen amb la gent del poble és més aviat escassa o inexistent.

Treballadors qualificats i semiqualficats. Dins del grup de persones que prové de la ciutat (sobretot de ciutats catalanes i espanyoles) també hi trobem col·lectius d'origen social més modest. Es tracta d'individus i famílies bàsicament treballadores —obriers semiqualficats i no qualificats que emigren, no tant per trobar un entorn amb més qualitat de vida, sinó per disposar d'un habitatge més barat que els permeti disminuir les despeses fixes. La majoria d'aquestes famílies s'instal·len en habitatges modestos, ja sigui en el nucli antic (lleugerament degradat) o bé en urbanitzacions senzilles que no han assolit l'èxit previst pels promotors.

Neorurals. Bona part dels neorurals són persones que provenen majoritàriament de les grans ciutats, els quals després de replantejar-se el modus de vida que integraren durant la socialització primària i secundària decideixen substituir-lo per un altre. Aquest canvi, que en el llenguatge sociològic s'anomena *alternació*, es fa efectiu mitjançant la interiorització de nous valors, i tot

sovint va acompanyat d'una nova xarxa relacional que permet, entre altres coses, reafirmar el nou estil de vida. El nou marc convivencial, generalment plenament integrat a l'entorn natural, possibilita la gènesi d'una *cultura alternativa* que es desmarca dels patrons acceptats per la majoria de la societat.

Immigrants africans

Alguns pobles rurals i semirurals de Catalunya, i específicament de l'Alt Empordà, han estabilitzat i ocasionalment han augmentat llur piràmide demogràfica gràcies a la presència d'immigrants marroquins, senegalesos i gambians que s'hi han apropiat amb l'objectiu de poder treballar, d'escapar de la repressió política, de millorar llurs condicions de vida, etc. Part d'aquests immigrants, familiaritzats en l'execució de tasques agrícoles en el seu país d'origen, continuen treballant en aquest sector en el país de rebuda. Així doncs, no és estrany veure africans treballant en la recol·lecció de fruita, en hortes, etc. D'altres, en canvi, desenvolupen llur activitat productiva en la indústria com a treballadors escassament qualificats o no qualificats. Aquests darrers, a pesar de treballar en ciutats mitjanes i grans, tot sovint viuen en municipis rurals i semirurals perquè els és més fàcil aconseguir un habitatge —generalment precari— per un preu mòdic.

Conseqüències socials de la «nova» immigració

Quines conseqüències ha tingut per al món rural l'arribada d'aquests col·lectius? En general, m'atreveiria a afirmar que ha comportat més aspectes positius que no pas negatius: ha afavorit la diversitat cultural; ha posat de manifest que no hi ha una sola manera de fer, de pensar, d'actuar, etc., en definitiva ha ajudat a fer palès que no hi ha un sol estil de vida.

A nivell d'escola penso que també ha repercutit positivament en tant que ha propiciat que el mestre i el conjunt de l'alumnat parlin de la diversitat cultural com un element més. D'altra banda, en els casos que les famílies immigrants tenen fills i decideixen portar-los a l'escola del poble, han permès incrementar la matrícula del centre i, en casos extrems, n'han evitat el tancament.

No es pot oblidar que l'escolarització d'alumnes que procedeixen d'altres nacionalitats i cultures han possibilitat configurar grups/classe ben heterogenis. L'escola rural des de sempre s'ha caracteritzat per tenir dins d'una mateixa aula alumnes de diferent sexe, de diferent edat, ocasionalment fins i tot n'ha tingut de diferent classe social, etc. Però amb l'arribada de nens i nenes francesos, alemanys, anglesos, marroquins, senegalesos, gambians, argentins, etc. el grup ha esdevingut encara més divers i, al meu entendre, més interessant(12).

Si fins els anys 70 parlar de l'escola rural suposava referir-se a una escola rònega, ineficaç, i sobretot poc preparada per afrontar els reptes educatius de la vida moderna, a partir de la dècada dels 80 fins el dia d'avui s'ha anat generant un nou *constructe* que li reconeix certes possibilitats pedagògiques i relacionals. Això ha estat possible, en bona mesura, gràcies al discurs(13) que a poc a poc han construït els mestres rurals.

Quatre trets de l'escola rural

El discurs dignificador de l'escola rural s'articula, al meu entendre, entorn de quatre grans afirmacions: a) l'escola rural disposa d'un model organitzatiu ideal per a generar una educació més *familiar* i més propera a la comunitat; b) l'escola rural fomenta una relació estreta entre alumnes de diferent edat, i afavoreix la cultura de la responsabilitat i de la participació; c) l'escola rural facilita diferents sistemes de treball i atenua el fracàs escolar, i d) l'escola rural propicia una alta activitat tutorial i un prototipus de mestre particular.

L'escola rural: una escola capaç de generar una educació més familiar i més propera a la comunitat

Diversos mestres i pedagogs han convingut a afirmar que els centres petits (entengui's les escoles rurals) són models organitzatius ideals per a dur a terme una activitat escolar més *íntima* (arran del poc nombre d'alumnes), *més humana i més familiar i més personalitzada* (perquè el mestre tracta d'una manera particular a cada alumne amb l'objectiu de respectar la seva idiosincràsia).



A l'escola de Vilanant són pocs, però ben avinguts. La classe dels «grans».

A l'escola petita també se li ha atribuït la capacitat de connectar fàcilment amb la comunitat. Aquesta connexió es fa efectiva quan el mestre propicia que els pares, els avis, i els veïns transmetin coneixements i realitzin activitats educatives durant l'horari escolar; quan el mestre i els alumnes preparen festes per a tota la comunitat (la festa dels avis(14), part de la festa major, etc.); quan el conjunt del poble utilitza l'edifici escolar per a realitzar-hi activitats diverses, etc.

És clar que la connexió que es pot establir entre l'escola i la comunitat depèn del tarannà del mestre, però, indubtablement, l'estructura organitzativa de l'escola rural i les característiques de l'entorn ho afavoreixen.

Les escoles rurals també es diu que són respectuoses amb la comunitat pel fet d'haver garantit en moltes ocasions la seva reproducció social i cultural, i per haver arrelat els alumnes a la comunitat d'origen.

L'escola rural com un model que fomenta la relació entre els alumnes de diferent edat, la cultura de la responsabilitat i de la participació

L'escola rural, en tant que aplega en una mateixa aula alumnes d'edats heterogènies, fa que les relacions interpersonals i de grup no només es produeixin entre nens/es de la mateixa edat. Els alumnes d'aquestes escoles es comuni-

quen, juguen, fan l'aprenentatge amb companys d'altres edats. Aquest tipus d'interacció s'interpreta –almenys dins del col·lectiu de mestres rurals– com un fet positiu perquè fa disminuir la jerarquia arbitrària que es produeix entre els alumnes més grans i els més petits.

Un altre dels encerts de l'escola rural rau en el fet que els alumnes de més edat ensenyen els més petits. Això es dona perquè el mestre ha d'atendre alumnes de diferents edats i nivells, i ha de desenvolupar dins de la mateixa aula diferents activitats. El fet de delegar ocasionalment responsabilitats educatives als alumnes de més edat conté, segons l'opinió de diversos mestres rurals, un alt *valor formatiu, educatiu i social*(15) per a tot l'alumnat de l'escola.

L'escola rural com a model que facilita diferents sistemes de treball i atenua el fracàs escolar

Tota escola rural, en la mesura que té grups heterogenis, permet organitzar grups de treball a partir de diversos criteris. El mestre pot agrupar els alumnes prenent com a referència l'edat (criteri utilitzat a les escoles graduades); el nivell (és a dir, les competències i destreses assumides), i el cicle (cicle inicial, mitjà i superior). També ho pot fer en funció del centre d'interès proposat pel mateix mestre o pels alumnes, etc. Quan al llarg del curs el mestre organitza grups de treball utilitzant

diferents criteris, afavoreix que els alumnes connectin amb diferents companys, fa que s'acostumin al canvi i a metodologies de treball flexibles, etc.

Quan el grup classe és divers hi ha possibilitats, a més, de desenvolupar processos d'aprenentatge i de formació relativament oberts. Els cercles concèntrics de formació en són un bon exemple:

«En los círculos concéntricos de formación... mientras unos alumnos adquieren conocimientos nuevos, los alumnos de los ciclos superiores tienen la oportunidad de repasar y consolidar esos aprendizajes que ya asumieron en su día. Por otra parte los alumnos de ciclos inferiores pueden avanzar conocimientos cuando los ciclos superiores trabajan temas novedosos. Y todo ello dentro de un marco basado en la autonomía en el trabajo, el respeto hacia la individualidad y el ritmo de aprendizaje de cada niño» (16).

D'altra banda, l'escola rural impedeix que el fracàs escolar s'objectivi tal com succeeix en la majoria d'escoles graduades. En aquestes escoles els alumnes que *no segueixen, que els costa, etc.* es veuen obligats a deixar el seu grup classe (que és on generalment tenen la colla d'amics) per tal d'assolir les competències i destreses que hipotèticament els pertoca. A les escoles rurals, en canvi, als alumnes que tenen certes dificultats d'aprenentatge se'ls permet de continuar amb el seu grup *natural*, malgrat que determinades activitats les realitzin –generalment dins de la mateixa aula– amb alumnes d'altres nivells. És per això que es pot parlar d'una atenuació del fracàs escolar.

L'escola rural com un model que promou una alta activitat tutorial i un model de mestre integral i polivalent

Hom afirma que el mestre rural té una alta activitat tutorial. Això es justifica perquè el docent parla i assessorava els pares en els llocs més diversos (a la fleca, a la botiga de queviures, al carrer, etc.), i perquè acompanya el mateix grup d'alumnes durant 2, 3, 4... o 9 anys (17). Tot plegat fa que el mestre tingui una concepció global de l'alumne, del procés d'ensenyament i del procés d'aprenentatge, de l'escola i, en últim terme, de la seva professió.

Un mestre que es fa responsable durant diversos cursos d'un grup d'alum-

Evolució dels pobles de menys de 1.000 hab. de l'Alt Empordà (1986-95)

Municipis que augmenten el nombre d'habitants

municipi	1986	1992	1995
Agullana	647	670	668
Albanyà	111	113	118
L'Armentera	745	745	755
Avinyonet de Puigventós	342	466	448
Bàscara	756	762	780
Cantallops	259	263	266
Cistella	211	205	216
Colera	441	446	447
Darnius	479	512	524
Fortià	476	505	487
Garriguella	611	643	703
Llers	677	796	869
Navata	624	666	658
Ordis	303	301	308
Palau de Sta. Eulàlia	84	80	93
Palau-saverdera	663	695	782
Pau	317	354	377
Pont de Molins	378	260	416
Port de la Selva	768	790	861
Sant Llorenç de la Muga	152	156	169
Sant Miquel de Fluvià	552	549	560
Santa Llogaia	309	316	325
La Selva de Mar	154	167	167
Torroella de Fluvià	282	297	316
La Vajol	60	78	100
Ventalló	508	521	566
Viladamat	358	386	408
Vilajuïga	670	586	705
Vilacolum	253	215	255
Vilamalla	492	622	701
Vilamaniscle	118	120	122
Vilaur	105	101	118

Font: IEC

Elaboració pròpia

nes d'edats i de nivells diferents cal que sigui polivalent i integral. Ha de ser polivalent perquè ha d'explicar continguts i ha de preparar activitats diverses, perquè ha de conèixer i ha de dominar tot un repertori de didàctiques. D'altra banda, ha de ser integral, perquè a més de fer de mestre, també s'ha d'ocupar de la Secretaria, de la Tresoreria, de la Direcció, etc. Un mestre d'aquestes característiques és un mestre *tot terreny* (expressió comuna entre els mestres de les escoles rurals) perquè desafia, tot sovint amb grans dificultats, el procés creixent de divisió social del treball.

Epíleg

En aquest article, després d'explicitar la dificultat de parlar *científicament* sobre el futur de l'escola rural, s'han exposat tres elements que ens fan ésser bastant optimistes: la revalorització –tant social com econòmica– del medi rural; el nou corrent migratori, i la difusió de les potencialitats pedagògiques, didàctiques i socials de les escoles rurals. Tot plegat considero que són raons de pes per pensar en la continuïtat de l'escola rural de Catalunya i concretament la de l'Alt Empordà.

Ara bé, és il·lús pensar que aquesta continuïtat està garantida en tots i cadascun dels nostres municipis. L'anàlisi microsociològica ens ensenya que alguns pobles perillan de quedar sense escola perquè tenen pocs nens/es en edat escolar; altres perquè la major part de la població escolar se'n va a una altra escola (a l'escola privada o pública d'un altre municipi).

També hi ha pobles que poden quedar-se sense escola arran del desinterès de l'alcalde/essa o, millor dit, a l'interès que aquest/a té perquè l'edifici escolar es converteixi en un local social, en una emissora municipal, o en l'ajuntament del poble, etc.



L'escola de Pau ha crescut gràcies a l'arribada d'immigrants de la UE i del continent africà.

La continuïtat de l'escola rural també està amenaçada per la passivitat i manca d'entusiasme d'algun mestre, per les picabaralles entre professionals d'un mateix centre, pel desinterès relatiu de l'administració educativa, per la propaganda que es fa des de determinats espais formatius, etc.

Dit això, doncs, la pervivència de l'escola rural no només està supeditada a les qüestions purament demogràfiques i migratòries —que tal com s'ha vist ens són favorables—, sinó també a les actituds i a les accions que emprengui la comunitat educativa i el conjunt de la societat.

Jordi Feu i Gelis, sociòleg, és professor del Departament de Pedagogia de la UdG.

Bibliografia

— Llibres i articles de revistes

- BOIX, R. (1995). *Estrategias y recursos didácticos en la escuela rural*. Graó, Barcelona.
- AADD (1996). *Present i futur de l'escola rural*. Jornada de Lleida, 16-12-1995. Generalitat de Catalunya, Consell Escolar de Catalunya.
- CAMARERO RIOJA, L.A. (1992). «El mundo rural español en la década de los noventa: ¿renacimiento o reconversión?» en *El futuro*

del mundo rural. Revista de estudios y de sociología aplicada. Núm. 87, pàg. 17-18.

FREIRE, P. (1997). *A la sombra de este árbol*. Ed. El Roure, Barcelona.

GARCÍA SANZ, B. (1994). «Nuevas claves para entender la recuperación de la sociedad rural» en *Papeles de Economía Española*. Núm. 60-61, pàg. 204-218.

ROJAS MARCOS, L. (1995). *La ciudad y sus desafíos*. Espasa Calpe. Madrid. Pàg. 104-105.

— Revistes. Monogràfics sobre l'escola rural

ESCOLA CATALANA (1996). *L'escola rural*, núm. 331.

CUADERNOS DE PEDAGOGÍA (1996). *Escuelas rurales*, núm. 257.

Notes

1. En aquest article entendrem per escola rural qualsevol centre que no tingui una aula específica i un mestre tutor per a cada un dels sis graus de l'ensenyament primari.
2. «La verdad es que el futuro es hecho por nosotros mismos a través de la transformación del presente». FREIRE, P. (1997): *A la sombra de este árbol*. Ed. El Roure, Barcelona.
3. Des d'una perspectiva econòmica i productiva direm que un poble és rural quan més del 20% de la població ocupada treballa en l'agricultura o la ramaderia, i és semirural quan només hi treballa entre el 10 i 19% de la població.
4. Moment que coincideix amb els *planes de desarrollo* i amb un canvi profund de l'estructura socioeconòmica de tot l'Estat.
5. CAMARERO RIOJA, L. A. (1992). «El mundo rural español en la década de los noventa: ¿renacimiento o reconversión?» en *El futuro del mundo rural*. Revista de estudios y de sociología aplicada. Núm. 87, pàg. 17-18.
6. «Para algunos sociólogos, el paradigma de la ciudad contemporánea, Nueva York, está actualmente fracasando como experimento social e ilustra de forma dramática la locura de la sociedad, la crisis de la urbe de nuestros tiempos. Los síntomas de esta dolencia son evidentes. Miles de afligidos por la pobreza, la ignorancia y la enfermedad mental, cual exiliados del reino del infortunio, nos recuerdan cada día con su presencia el mal social que conmueve a esta gran metrópoli. Hace unos años, el sociólogo Emile Durkheim estudió la caída de la urbe y describió el fenómeno de la anomía, esto es, el deterioro

de las reglas morales, de los principios culturales y de las normas más básicas de conducta de la sociedad. Una vez derribadas estas barreras, los impulsos humanos más primitivos se desatan sin control.

La anomía se refleja en las ciudades, por un lado, en los signos tangibles de la desorganización del tejido social, como la ruptura del hogar, y en los altos índices de conductas aberrantes, como el crimen implacable y la violencia... También se manifiesta calladamente en las vidas desesperadas pero silenciosas, en los hombres y mujeres que, sintiendo que su día es monótono y degradante, son incapaces de vislumbrar o proponer nuevas alternativas... en los ancianos que terminan sus vidas solitarios y abandonados, en las minorías marginadas, en las audiencias aletargadas y estupefactas por los medios de comunicación de masas, especialmente la televisión, y en los nihilistas desesperados que ven en la destrucción del planeta la única solución de los problemas» ROJAS MARCOS, L. (1995): *La ciudad y sus desafíos*. Espasa Calpe. Madrid. Pàg. 104-105.

7. L'Alta Garrotxa, per exemple, pràcticament va quedar deshabitada. L'emigració cap al camp es va reduir des que es posà en marxa la política de concentració escolar i de supressió d'escoles.
8. Sobretot els que estan ben comunicats o que estan a prop de municipis amb una activitat econòmica important.
9. Durant l'any 1995 l'Alt Empordà tenia 57 pobles de menys de 1.000 habitants. Vegeu al final de l'article la taula explicativa.
10. Per a més informació vegeu l'article de

GARCÍA SANZ, B. (1994): «Nuevas claves para entender la recuperación de la sociedad rural» en *Papeles de Economía Española*. Núm. 60-61, pàg. 204-218.

11. «...algunas veces no se vuelve al pueblo de origen sino al pueblo donde se han ido pasando las vacaciones. El clima cálido y la cercanía al litoral son factores determinantes a la hora de fijar la residencia de retiro. Buena parte del medio rural mediterráneo comienza a experimentar un crecimiento poblacional ya no estacional, sino permanente debido a las migraciones de retiro» CAMARERO RIOJA, L. A. (1992). Ob. cit. pàg. 21.
12. L'escola de Palau, per exemple, dels 18 alumnes, 7 són africans i un d'un país de la Unió Europea. La de Vilamacolum, 6 són africans i 2 són de la Unió Europea. L'escola de Pau en té 9 de la Unió Europea i 2 d'africans. Les dades són del curs 1997-98.
13. Aquest discurs s'ha produït en el decurs de les nou Jornades d'Escola Rural que s'han celebrat fins avui, en les diverses Escoles d'Estiu, en el Seminari d'Escola Rural de les comarques gironines, etc.
14. Respecte a aquest tema vegeu el que ha fet per exemple l'escola de Boadella, de Siurana, etc.
15. Frase esmentada per Marta Bosc, mestra de la ZER del Solsonès.
16. BOIX, R. (1996). «Una escuela para todos» en *Cuadernos de Pedagogía*. Núm. 247, pàg. 53.
17. Aquesta dinàmica també la trobem en escoles graduades que participen de pedagogies renovadores i actives com és el cas de les Escoles Waldorf.